

فهرست

- یادداشت مترجم ۷
- مقدمه ۹
- فقه‌ورزی پیش از نظریه‌پردازی** ۱۷
۱. تلاش‌های تشریحی در زمانه پیامبر ۲۰
۲. درگذشت پیامبر و تناقض‌های جدید ۲۷
- الف. نادیده گرفتن حق خویشاوندان پیامبر از خمس ۳۲
- ب. نهی از ازدواج موقت ۳۳
- نظریه‌پردازی نهاد فقه** ۴۷
۱. کتاب ۴۹
۲. سنت ۵۵
۳. اجماع ۶۲
- الف. حجیت اجماع ۶۳
- ب. اهل اجماع ۶۷
۴. قیاس ۶۹
- نهاد فقه** ۸۳

۱. مسأله حدود.....	۸۷
الف. حدّ سرقت؛ وجود نصّ.....	۸۷
ب. حدّ زنا؛ شبهه نصّ.....	۹۲
ج. حدّ شراب؛ نبود نصّ.....	۹۸
۲. گفتار فقیهان درباره معاملات.....	۱۰۲
اسلام فقیهان.....	۱۲۱
سخن پایانی.....	۱۲۹
□ منابع و مآخذ.....	۱۳۳

یادداشت مترجم

این اثر ترجمه کتابی است با عنوان اسلام الفقهاء که به قلم نادر الحماّمی به نگارش درآمده و در سال ۲۰۰۶م. از سوی انتشارات دار الطلیعة للطباعة والنشر با همکاری انجمن خردگرایان عرب (رابطة العقلايين العرب) در بیروت منتشر شده است. اسلام الفقهاء یکی دیگر از سلسله پژوهش‌هایی است که در مجموعه‌ای با عنوان «الإسلام واحداً ومتعدداً» منتشر شده است. این مجموعه زیر نظر دکتر عبدالمجید شرفی، عضو بنیانگذار انجمن و از نواندیشان مسلمان تونسسی به نگارش درآمده، و نویسندگان هریک از آثار این مجموعه کوشیده‌اند با رویکردی انتقادی به بررسی موضوعات مختلف و تأثیرگذار در حوزه اندیشه اسلامی و دیدگاه عالمان و اندیشه‌مندان مسلمان در گذر زمان و ضرورت بازنگری در روش‌ها و برداشت‌های آنان در روزگار کنونی بپردازند. یادآوری می‌شود تاکنون برخی از آثار این مجموعه به زبان فارسی منتشر و یکی از همین آثار با نام اسلام فیلسوفان نیز پیشتر به قلم نگارنده این سطور به فارسی ترجمه شده است.

گفتنی است دکتر نادر الحماّمی، نویسنده اثر حاضر، از پژوهشگران تونسسی و فارغ‌التحصیل دانشکده ادبیات دانشگاه منوبه است و افزون بر اسلام الفقهاء کتاب الطبری و خصومه من أهل السنّة و نیز صورة الصحابی فی کتب الحدیث را نیز در کارنامه پژوهشی خود دارد و با مراکز علمی و پژوهشی در دانشگاه‌های تونس همکاری می‌کند.

نویسنده در این اثر با بیان این نکته که فقه دستاوردی بشری است بازنگری در آرا و دیدگاه‌های فقیهان و اصولیان پیشین را امری ممکن دانسته و در همین راستا با بهره‌گیری از متون کهن به بررسی ادله فقهی و آرای فقیهان و اصولیان نخستین پرداخته است. البته

ناگفته نماند که وی در این اثر رویکرد و آرای فقیهان و اصولیان اهل سنت را مد نظر قرار داده، و به منابع فقهی و آرای اصولیان و فقیهان شیعه - که گفتار و کردار امامان معصوم علیهم السلام در آن از مهم‌ترین منابع ادله اثبات حکم شرعی دانسته شده - چندان توجه نکرده است؛ با وجود این، نمی‌توان تأملات و نکته‌هایی را که نویسنده در این کتاب پیش کشیده بی‌ارتباط با فقه شیعی دانست.

نگارنده این سطور در پایان بر خود لازم می‌داند از جناب آقای اکبر قنبری، مدیر محترم و فرهیخته نشر نگاه معاصر و همکاران ایشان در انتشار این اثر و دیگر آثار مجموعه یادشده سپاسگزاری کند، و توفیق بیش از پیش ایشان را از خداوند بزرگ در تولید و انتشار آثار ارزشمند به ویژه در حوزه دین پژوهی خواستار شود.

محمد باهر

خردادماه ۱۳۹۶ خورشیدی

مقدمه

چنین به نظر می‌رسد که در وهله نخست باید منظور خود را از اسلام فقیهان مشخص کنیم؛ چرا که گفته می‌شود اسلام یکی است، و فقیهان آرای خود را بر پایه متون تأسیسی استوار کرده‌اند، و احکام را با استناد به ادله‌ای نظری استنباط می‌کنند که اصولیان آن را مشخص کرده‌اند، و از همین رو اجتهاد آنان، به شکل‌گیری مذاهب فقهی موجود و یا از بین رفته انجامیده است. افزون بر اینکه گفته می‌شود اختلاف‌های فقیهان در فروع است، نه در اصول.

چنین دیدگاه‌هایی از نظر ما نیازمند بازنگری و دگرگونی است، به ویژه هنگامی که پیدایی فقه را به عنوان یکی از علوم اسلامی به شمار آوریم، و با تکیه بر متون و واکاوی آنها به اختلاف‌های فقیهان بنگریم. این شیوه شاید تنها راه برای پرده برداشتن از چیزی است که درباره آن اساساً سکوت اختیار شده است.

در این میان، اگر ناگزیر باشیم منظور خود را از اسلام فقیهان بیان کنیم، می‌گوییم ابتدا باید مقدمات و تحلیلی ارائه کنیم تا از آشفته‌گویی و داوری‌های پیشین برکنار باشیم. از همین رو لازم است بر برخی مسائل اساسی تأکید ورزیم. این مسائل از نظر ما بنیادین و ماهوی هستند و از آنها می‌تواند نتایج مهمی به دست آید.

نخستین سخنی که شایسته است بدان اشاره کنیم، اهمیت فقه به طور کلی در اندیشه اسلامی است. این اهمیت دست‌کم دو وجه دارد:

وجه نخست که به سادگی می‌توان آن را دریافت، به کمیت مربوط می‌شود. نگارش‌های فقهی چندان فراوان است که نمی‌توان آنها را در شمار آورد، و این فراوانی نگارش‌های فقهی